

הרב יהודה זולדן

צוואת דוד לשלמה

דוד מצווה לפני מותו את שלמה מספר צוואות. על בנין המקדש ושמירת תורה ומצוות (דה"י א' כ"ב, ז-טז), כשהעם מצטווה גם כן לסייע בידו (שם, יז-יט). הוא חוזר על כך שוב בפני שלמה ובפני כל העם (דה"י א' כ"ח, א - כ"ט, ה). במקום נוסף שוב מופיע הצו לשמירת התורה והמצוות (מלכים א' ב', א-ד). בנוסף לזה, דוד מדריך את שלמה כיצד לנהוג עם שלושה אישים: יואב בן צרויה (שם ה-ו), בני ברזילי (שם ז), ושמעי בן גרא (שם ח-ט). לאחר מותו של דוד, שלמה מתמודד עם שני אישים נוספים, אותם לא הזכיר דוד: אדוניה בן חגית (שם יג-כה), ואביתר הכהן (שם כו-כו). בנוסף ע"פ צוואת דוד, הוא אכן מתמודד עם יואב בן צרויה (שם כח-לג), ועם שמעי (שם לו-מו).

מה פשר דברי דוד לשלמה כיצד לנהוג בשלושת האישים הללו? מדוע דוד איננו מתייחס גם לשאלה כיצד לנהוג עם אדוניה בן חגית ואביתר הכהן? מדוע דוד בעצמו לא עשה בתקופת מלכותו, את שהוא מצוה- מייעץ כעת לפני מותו לשלמה? נראה להלן שדברי דוד אינם קריאה לנקמה באישים שפגעו במלכות דוד, אלא הדרכה ועצה למלך צעיר כיצד לפקח ולשים לב לאישים שיש מקום לחשוד בהם שהם אינם נאמנים למלכות.

א. "ועשית כחכמתך"

מה קרה עם אותם אישים, שדוד ציוה את שלמה עליהם?

יואב בן צרויה

"זגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא בן יתר ויהרגם וישם דמי מלחמה בשלם ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו. ועשית כחכמתך ולא תורד שיבתו בשלום שאול" (מלכ"א ב, ה-ו).

יואב היה שר צבאו של דוד. המפרשים חלוקים בשאלה, למה התכונן דוד באומריו: "אשר עשה לי": שהראה לאחרים את הספר ששלח דוד בדבר אוריה (רש"י בשם תנחומא), מה שעשה לאבנר ולעמשא, כאילו עשה גם לי (רד"ק,

מצודות), שהרג את אבשלום (רלב"ג). דוד מזכיר את שעשה יואב לאבנר ולעמשא. אבנר בן נר היה שר צבא אצל שאול ואח"כ בא להשלים עם דוד, ויואב הרגו בערמה (שמואל ב' ג'). על עמשא הוטלה מטלה מאת דוד, וגם אותו הרג יואב בערמה (שמואל ב' כ', א-ג). "דבר כזה הורס את ענין המלוכה ונמוקי המדינות, להרוג השרים שכורתים עמהם ברית אחר כלות המלחמה, ...ונוגע בכבוד המלכות" (מלבי"ם). בסוף ימיו של דוד, יואב היה שותף עם אדוניה בנסיון לתפוס את המלוכה. לאחר מות דוד, עם המלכת שלמה, ולאחר ששלמה הרג את אדוניה, ברח יואב למזבח ואחז בקרנותיו. שלמה ציוה את בניו להרוג (מלכים א' ב', לא-לג).

בני ברזילי

"זלבני ברזלי הגלעדי תעשה חסד והיו באכלי שלחך כי כן קרבו אלי
בברחי מפני אבשלום אחיך" (מלכ"א ב, ז).

ברזילי כלכל את דוד בעת שברח מפני אבשלום וישב במחניים (שמואל ב' י"ט, לג). דוד הציע לו לבוא עמו לירושלים ולהיות מאוכלי שולחנו, אך בשל גילו המופלג הוא שלח את כמהם בנו, עם דוד (שם, לד-מב). לא נזכר אחר כך דבר באשר לבני ברזילי, וכיצד שלמה נהג איתם.

שמעי בן גרא

"זהנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחרים והוא קללני קללה נמרצת
ביום לכתני מחנים והוא ירד לקראתי הירדן ואשבע לו בה' לאמר אם
אמיתך בחרב. ועתה אל תנקוהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר
תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול" (מלכ"א ב', ח-ט).

שמעי ביזה וקילל את דוד בעת יציאתו מירושלים עם מרד אבשלום (שמואל ב' ט"ז, ה-ג). הוא אמנם התנצל על כך בעת שדוד שב לירושלים, ודוד נשבע לו שהוא לא יהרוג אותו (שם י"ט, יז-כד). לאחר מות דוד, שלמה מצוה את שמעי שהיה מבנימין שלא לעזוב את ירושלים, ואם יצא דמו בראשו. לאחר שלוש שנים יצא שמעי מירושלים בניגוד לשבועתו, ושלמה הרגו. (מלכים א' ב', לו-מו).

ב. "וידעת את אשר תעשה"

זו הפעם הראשונה בעם ישראל, שמלוכה עוברת מאב לבן. אמנם אדוניה ניסה למרוד, אך דוד קבע ופרסם בצורה ברורה ששלמה הוא היורש. דוד המלך חי שבעים שנה, והוא מלך על ישראל במשך ארבעים שנה "שכל אותן שבעים

שהיה דוד חי היו בערות ובעמל" (מדרש תהלים מזמור צ'). כעת עומד לפניו בנו, שלמה, נער בן שתים עשרה שנה בלבד (סדר עולם רבה, יד), ועליו להעביר לו את המלוכה על כל מורכבותה ופריסת היעדים לעתיד. דוד מודע לגילו הצעיר של שלמה ומנסה לסייע בידו ולהעביר לו את ההנהגה בצורה הטובה ביותר. כך הוא נוהג באשר לבנין בית המקדש: "ויאמר דוד שלמה בני נער זרך, והבית לבנות לה' להגדיל למעלה לשם ולתפארת לכל הארצות, אכינה נא לו ויכן דוד לרב לפני מותו" (דברי הימים א' כ"ב, ה).

בפרקנו דוד מסייע לשלמה להכין את התשתית לבנין בית המלוכה ויציבותו. שלמה עצמו מעיד על עצמו בתפילתו לה': "אתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי, ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובא" (מלכים א' ג, ז). על כן, מבקש דוד בצוואתו, להציע לשלמה מנסיונו העשיר, ומייעץ לו כיצד לנהוג עם הסובבים אותו. יש לטפח את הנאמנים והתומכים כדוגמת בני ברזילי, אך יש להזהר מאוד מכאלה שיש להם ניצנים של מרידה. בין אם זו מרידה ע"י כך שהם כופים את דעותיהם ורצונותיהם גם על המלך כדוגמת יואב, וכן יש גם להזהר מאלה שיש לחשוד בהם שהם עדין נאמנים לשלטון המלך הקודם, שושלת בית שאול, כדוגמת שמעי, משבט בנימין.

דוד מסביר לשלמה, מהן הסיבות בגללם הוא היה יכול אף להרוג את יואב ושמעי, ובאיזשהו מקום זה שדוד בחר שלא לממש את העונש המקסימלי, זה עדין לא מנקה אותם מהעבירה. מלך לא חייב להעניש בעונש המירבי - עונש מיתה, את מי שמורד בו או את מי שאיננו ממלא את ציוויו. הוא יכול לפטור אותו לגמרי, והוא יכול לתת לו עונשים אחרים:

"כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרוג, אפילו גור על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך [=דוד שגוזר על אוריה החתי], או שלא יצא מביתו ויצא [=שלמה שגוזר על שמעי בן גרא] חייב מיתה, ואם רצה להרוג יורג" (רמב"ם הלכות מלכים ג, ח).

דוד היה אז מספיק חזק כדי שלא לממש את העונש, ומה שדוד הרשה לעצמו למחול ליואב ולשמעי ולא להענישם, לא בהכרח שלמה יוכל לעמוד בזה¹. יתכן ודברים אילו נאמרים לשלמה בשל המסופר קודם לכן על תגובת שלמה לאדוניה. אדוניה ערער על הנהגתו של שלמה, והיה צורך למשוך את שלמה כדי להכריע במחלוקת: "אין מושחים מלך בן מלך. ואם תאמר: מפני מה משחו את שלמה? מפני מחלוקתו של אדוניה" (הוריות יא, ע"ב). לאחר שהכל נוכחו ששלמה נמשח ולא אדוניה, הם עזבו את אדוניה, ואדוניה שנשאר לבדו, חשש משלמה.

1. בעניין זה ראה בספרי: "פגיעה במנהיג ציבורי", מלכות יהודה וישראל, מרכז שפירא תשס"ב, עמ' 149-152.

הדבר בא לפני שלמה, ותגובתו: "ויאמר שלמה אם יהיה לבן חיל לא יפל משערתו ארצה ואם רעה תמצא בו ומת. וישלח המלך שלמה וירדהו מעל המזבח ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר לו שלמה לך לביתך" (מלכים א' א', נב-נג). שלמה התנה שאדוניה יהיה נאמן לו, והבטיח שאם אכן כך יהיה, הוא לא יפגע בו.

דוד איננו מצוה את שלמה בצורה ישירה כיצד לנהוג עם אדוניה, מאחר וגם הוא בנו, ומה גם ש: "ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו. ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית וגם הוא טוב תאר מאד ואתו ילדה אחרי אבשלום" (שם, ה-ו). דוד בכל זאת חושש ממה שיקרה בהמשך לאחר מותו. יתכן ודוד זיהה ניצנים של מרידה אצל אדוניה, בשל העובדה שאדוניה הוא אח גדול משלמה, והוא הצליח לגייס אנשים מרכזיים סביבו, כמו יואב ואביתר, וכן מבני המלך ומשרי הצבא (מלכים א' א', כה), וממליך את עצמו למלך עוד בחיי דוד, ובסמיכות למקומו של דוד, בו בזמן שברור וידוע לכל שלמה הוא זה שיורש את דוד. התעוזה וההיררות שבהתנהגותו של אדוניה, מביאה את דוד לצוות ממיטת חוליו, למשוח את שלמה בנוכחות נתן הנביא, צדוק הכהן, ובניהו בן יהוידע, ולהכריז באופן ברור: "והי המלך שלמה" (שם לד). דוד מספר את אשר קרה לו במצבים דומים, ומבהיר לשלמה שהוא איננו חייב לנהוג כך. עליו לפקוח עינים ולנהוג בחכמה לטובת מלכותו.

יתכן ודוד מרחיב את אשר קרה לו עם יואב, בשל העובדה שיואב שותף עתה עם אדוניה במרד. ההמלצה כיצד לנהוג עם יואב, היא בשל מעשיו עכשו: "כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה" (מלכים ב' ב', כח). ביחס ליואב אומר לו דוד: "ועשית כחכמתך ולא תורד שיבתו בשלום שאול". אין הכוונה שדוד קורא לשלמה להעניש כעת את יואב על מה שהיה בעבר ולהרגו. כאמור, דוד עצמו היה יכול לעשות כן, אם היה רוצה. אלא שדוד מזהיר את שלמה מפני יואב, בשל אישיותו, ובשל הנסיון הרב שיש ליואב, ומעשיו בעבר. "ועשית כחכמתך", כוונתו היא שאם תזוהה בו עתה ביחס אליך, ניצנים של מרידה, התנהגות שמפריעה לקיום ממלכתך, הינך רשאי לממש את עונש המיתה "ולא תורד שיבתו בשלום שאול". הפטור בעבר מעונש הוא בעצם סוג של אזהרה מפני הבאות, אך לא נקיון מוחלט.

כך גם ביחס לשמעיה. הביטוי "כי איש חכם אתה" (מלכים א' ב', ט), מאפשר לשלמה לנהוג אחרת ממה שדוד נהג. דוד מסביר לשלמה את שאירע בינו לבין שמעיה. לא ברור לדוד ששמעיה לא ינצל את המצב החדש שיווצר עם מותו, בו מלך צעיר וחדש ללא נסיון מקבל את השלטון. צריך לבדוק היטב אחרי שמעיה, שהרי בעת מרד אבשלום, כשהיה נראה שמלכות דוד מתערערת, יצא שמעיה וקלל את דוד קללה נמרצת, כשטענותיו הם על אי התאמתו המוסרית של דוד לתפקיד.

הדגשת דוד בפני שלמה את מוצאו השבטי של שמעי, ומקומו הגיאוגרפי: "בן הימיני, מבחורים" (שם ח), באה לומר שיש לחשוד ששמעי ירצה להמשיך את מורשת שאול המלך, ושהוא עדיין לא השלים עם המלכתו של דוד והשושלת הבאה אחריו. שהרי גם כששמעי התנצל בפני דוד בעת שהוא חזר לירושלים לאחר מרד אבשלום הוא אומר לדוד: "והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף לרדת לקראת אדני" (שמואל ב' י"ט, כא).

האיזכור של בית יוסף בהקשר זה, מעלה חשד שעדיין שמעי מתרפק ומשתוקק למנהיגות משבטי יוסף - בני רחל. הוא אמנם מקבל את מרותו של דוד, אך יתכן שהיה זה רק בשל הבנתו שבכל זאת דוד חוזר להיות מלך על ישראל. דוד מחליט אז לנצל את קבלת מרותו של שמעי ואנשיו, כדי לחזק את מעמדו ומלכותו, ולא מאפשר לבני צרויה להרוג את שמעי: "כי הלוא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל" (שם כג). דוד לא בטוח ששמעי לא יחזור על מעשיו הראשונים, כשיש חילופי שלטון. ההמלצה לשלמה היא, לפקח על שמעי, ואם יזחה סוג של מרידה, כמו שהיה בעבר בעת מרד אבשלום הוא יכול אף להרגו, אם כי הוא לא חייב. "ידעת את אשר תעשה לו והורדתו את שיבתו בדם שאול" (מלכים א' ב, ט).

המסר העיקרי בצוואת דוד לשלמה הוא הצגת גבולות סמכויותיו, יחד עם המלצה לפקוח עין ולשים לב, ובמיוחד ביחס לאישים כמו יואב ושמעי וכדוגמתם. כאלה שיש סיבה לחשוד בהם. כאמור, יואב ושמעי הם רק דוגמאות, מאחר ויש נסיון איתם מהעבר, אך המסר העיקרי הוא לנהוג בחכמה גם ביחס לאחרים, ולבסס את המלוכה ולהעמידה על רגליה. מה שהתאים לדוד, בשל כוחו מעמדו ונסיונו, לא תואם בהכרח לשלמה.

ג. "חי ה' אשר הכינני ויושיבני על כסא דוד אבי"

אכן שלמה קלט את המסר היטב, והמבחן הראשון שלו כמלך לאחר מות דוד היה עם אדוניה.

אדוניה בן חגית

אדוניה מבקש באמצעות בת שבע, לשאת את אבישג פלגש המלך דוד לאשה. שלמה רואה בבקשת אדוניה ערעור על מנהיגותו וציוה להורגו, על אף שהיה נראה שאדוניה מקבל את מרות שלמה. זאת מאחר ורק למלך מותרת לחיות עם פלגש המלך שקדם לו: "אמר רב יעקב אמר רבי יוחנן: אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדניה. מותרת לשלמה - דמלך היה, ומלך משתמש בשרביטו של מלך. ואסורה לאדניה - דתדיוט הוא" (סנהדרין כב, ע"א). אכן בדברי אדוניה

לבת שבע הוא ציין בפניה שהמלוכה בעצם מיועדת לו: "ויאמר את ידעת כי לי היתה המלוכה ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך ותסב המלוכה ותהי לאחי כי מה היתה לו" (מלכים א' ב', טו).

לא נזכר שבת שבע אמרה את הדברים הללו לשלמה, ובקשתה משלמה היא על רקע אישי, מעין "פרס תנחומים". אך שלמה בחכמתו הרבה, קלט את המשמעות המסתתרת בדבריו של אדוניה, גם אם הם לא הוצגו בפניו: "ישן המלך שלמה ויאמר לאמו ולמה את שאלת את אבישג השנמית לאדניהו, ושאלו לו את המלוכה כי הוא אחי הגדול ממני ולו ולאביתר הכהן וליואב בן צרויה" (שם כב).

מי שמבקש את אשת המלך, רואה עצמו מלך. אבשלום בא על פלגשי דוד אביו לעיני כל ישראל (שמואל ב' ט"ז, כב), והייתה בזה אמירה שהוא המלך, כי רק למלך אחר מותר לבא על פלגשי המלך הקודם. שלמה מבין שאדוניה והחבורה שרצתה בהמלכתו, לא השלימה ולא מקבלת את מרות שלמה. ועל כן הוא מצוה להרוג את אדוניהו. כאן ובהקשר זה, שלמה מעריך באופן מיוחד את המסר וההכנות של דוד בדבריו אליו: "ועתה חי ה' אשר הכיני וישיבני על כסא דוד אבי" (מלכים א' ב', כד).

אביתר הכהן

כאמור, שלמה מבין שאדוניה וחבורתו, לא משלימים עם מלכותו, ובעקבות כך הוא קורא לאביתר הכהן ומגרשו מלהיות כהן, ומירושלים, ושולחו לענתות עיר הכהנים. תפקידו ככהן בהיותו מצאצאי עלי, הסתיים: הוא כבר הפסיק להיות כהן עם סיום מרד אבשלום, אך כעת הוא גם מגורש. הוא איננו פוגע בו מפני שהוא זוכר לו גם את התקופות בהם הוא היה נאמן לדוד אביו, והיה צמוד אליו בשעותיו הקשות, בעת בריחתו מפני שאול (שמואל א' כ"ג, ו-ט; ל', ז), ובמרד אבשלום (שמואל ב' ט"ז, לה; י"ט, יב). וכך אומר לו:

"ולאביתר הכהן אמר המלך ענתת לך על שדיך כי איש מות אתה וביום הזה לא אמיתך כי נשאת את ארון ה' אלוקים לפני דוד אבי וכי התענית בכל אשר התענה אבי. ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה' למלא את דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשלה" (מלכים א' ב', כו-כו).

כאן גם כן נהג דוד על פי העקרונות שדוד ציוה אותו בצוואתו, על אף שדוד לא התייחס ישירות לאביתר. הוא זוכר גם את עזרתו ותמיכתו של אביתר, וכפי שדוד הצביע על בני ברזילי, אך מאידך אביתר היה שותף כעת למרד אדוניהו.

ד. "ולכסאו יהיה שלום עד עולם"

לאחר ששלמה התמודד עם אדוניה ואביתר, בהתאם לעקרונות שצויה אותו דוד, מכאן מתגלגל העניין גם ביחס ליואב ולשמעי עליהם צויה דוד בצורה ברורה יותר.

יואב בן צרויה

לאחר שהסתבר שאדוניה וחבורתו לא משלימים כנראה עם המלכת שלמה, ושלמה מתמודד עם המציאות הזו בגבורה, יואב מבין כנראה שדינו נגזר אף הוא: "והשמועה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה, וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח" (מלכים א' ב', כח). הוא מנסה להציל את חייו, ע"י כניסה למשכן, ואחיזה בקרנות המזבח. יש מחז"ל המעירים על הטעות ההלכתית של יואב, בחושו שכך הוא ינצל. כך בגמי במכות יב, ע"א (ירושלמי מכות ב, ו):

"אמר רב יהודה אמר רב: שתי טעיות טעה יואב באותה שעה, דכתיב: וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח" (מלכים שם), טעה - שאינו קולט אלא גג, והוא תפס בקרנותיו; טעה - שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים, והוא תפס מזבח של שילה. אב"י אומר: בהא נמי מיטעא טעה, טעה - שאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו, והוא זר היה".

במקום אחר נאמר שיואב ברח לשם בחושו שעונשו יהיה ע"י בית דין ולא ע"י המלך, והרוגי בית דין נכסיהם ליורשיהם, והרוגי מלך נכסיהם למלך (סנהדרין מח, ע"ב). אך מעבר לטעות ההלכתית, בכך שיואב ברח ואוחז בקרנות המזבח הוא בעצם מפליל את עצמו. יתכן ושלמה לא היה מצוה להרוג אותו, וכפי שנהג בתחילה כלפי אדוניה, ואח"כ כלפי אביתר. אך יואב ברח למזבח, וגם כשקיבל צו משלמה לצאת משם הוא התנגד: "ויבא בניהו אל אהל ה' ויאמר אליו: כה אמר המלך צא, ויאמר: לא, כי פה אמות" (מלכים א' ב', ל).

לשלמה כבר היה ברור, שאכן יואב מורד ואינו מקבל את מלכותו, וזה המקום לדונו גם על שארע בעבר עוד עם דוד אביו, בעת הריגתו את אבנר ועמשא. חז"ל מתארים משפט שניהל שלמה נגד יואב, שחשף את כוונותיו ומחשבותיו האמיתיות בעת הריגת אבנר ועמשא, ובעת מרד אבשלום. שלמה לא הרג את יואב רק בשל מה שהוא שמע מדוד אביו. הוא שמע גם את הצד של יואב, ורק אח"כ הורה להרגו. כך נאמר בגמי בסנהדרין מט, ע"א:

"אתיה ליואב, דייניה. אמר ליה: מאי טעמא קטלתיה לאבנר? אמר ליה: גואל הדם דעשאל הואי. - עשאל רודף הוה. אמר ליה: היה לו להצילו

באחד מאבריו. - אמר ליה: לא יכיל ליה. אמר ליה: השתא בדופן חמישית כיון ליה, דכתיב: 'ויכהו אבנר באחרי החנית אל החמש' (שמואל ב' ב', כג), ואמר רבי יוחנן: בדופן חמישית, במקום שמרה וכבד תלוין בו, באחד מאיבריו לא יכיל ליה?

אמר ליה: ניזיל אבנר, מאי טעמא קטלתיה לעמשא? אמר ליה: עמשא מורד במלכות הוה, דכתיב: 'ויאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים... וילך עמשא להזעיק את יהודה ויוחר מן המועד אשר יעדו (שמואל ב' כ', ד-ה). אמר ליה: עמשא "אכין" ו"דקין" דרש. אשכחינהו דפתיח להו במסכתא; אמר: כתיב, 'כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומתי (יהושע א', יח), יכול אפילו לדברי תורה - תלמוד לומר: 'דק חוק ואמץ' (שם).

אלא, ההוא גברא מורד במלכות הוה, דכתיב: 'זהשמעה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה (מלכים א' ב', כח). מאי לא נטה? אמר רב יהודה: שביקש לנטות ולא נטה. ומאי טעמא לא נטה? אמר רבי אלעזר: עדיין ליחלוחית של דוד קיימת. רבי יוסי ברבי חנינא אמר: עדיין איצטגניני של דוד קיימין."

מסתבר אם כן, שיואב הרג את אבנר בשל שיקולים אחרים. הוא רצה לגאול את דמו עשהאל אחיו, ולא כפי שהוא אמר לדוד:

"מה עשיתה, הנה בא אבנר אליך למה זה שלחתו וילך הלך. ידעת את אבנר בן נר כי לפתתך בא ולדעתך את מוצאך ואת מבואך מובאך ולדעתך את כל אשר אתה עשה" (שמואל ב' ג', כד-כה).

ביחס לאבנר הייתה כאן התחשבות אישית. וכך גם ביחס לעמשא. יואב מעריכו כמורד במלכות בשל העובדה שהוא איחר את המועד שיעד לו דוד, אך הוא לא בדק לעומק את סיבה האמיתית לאיחורו. שלמה מעריך שהיה זה בשל העובדה שעמשא היה שר צבא יהודה (מלכים ב' ב', לג), ושכנראה יואב ידע על הבטחתו של דוד לעמשא לאחר מרד אבשלום: "ולעמשא תאמרו הלוא עצמי ובשרי אתה. כה יעשה לי אלקים וכה יוסיף, אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב" (שמואל ב' י"ט, יד). דוד עשה זאת מפני שגם יואב כמעט והיה עם אבשלום במרדו. יואב לא נטה אז אחרי אבשלום, כי הוא לא היה בטוח שלא נשאר שריד מבית דוד: "שציקש לנטות גם אחרי אבשלום אלא שלא גמר מחשבתו, כדמפרש, מפני שעדיין היחלוחית גבורתו של דוד קיימת, אצל עכשיו שזקן ילא מדרכו ונטה אחרי אדוני" (רש"י, סנהדרין מט, ע"א).

הליכתו אחרי אדוניה היא כנראה בגלל ההימור במנהיגותו, ואולי מתוך הבנה שסיכויי לזכות בתפקיד אצל שלמה אפסיים, שהרי כבר דוד רצה להדיחו

ולמנות שר צבא אחר. יואב גם הרג את אבשלום בניגוד לציוויו של דוד שלא לפגוע בו (שמואל ב' י"ח, ה-טו). שלמה אם כן חשף את דמותו האמיתית של יואב, ועל פיה התברר שאכן שיקוליו הם לא טהורים, על אף החזות החיצונית המראה נאמנות כביכול למלך, ומקצועיותו הצבאית. הוא בעצם התגלה כמי שפועל על פי שיקוליו שלו, ולא על פי צרכי המדינה. הליכתו אחרי אדוניה, הכריע את הכף נגדו.

שמעי בן גרא

רשימת האישים שהיו נאמנים לשלמה ולא הלכו אחרי אדוניה הם: "צדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד" (מלכים א' א', ח). מי הוא שמעי הנזכר בפסוק? לפי חלק מהמפרשים זהו שמעי בן גרא, שגילה נאמנות מוחלטת לשלמה ולא הלך אחרי אדוניה. חז"ל אף אומרים ששמעי היה רבו של שלמה (ברכות ח, ע"א). גם אם זהו שמעי אחר - שמעי בן אלה, נציב בנימין (מלכים א' ד', יח), או ישמעיה הגבעוני, מהגבורים (דברי הימים א' י"ב, ד), הרי ששמעי בן גרא לא היה מעורב במרד אדוניה. אך בכל זאת נראה שזהו שמעי בן גרא שהרי אין סבירות שעם רשימת האישים המפורסמים כמו צדוק, בניהו ונתן הנביא, יתווסף שם של מישהו לא מוכר. שלמה בכל זאת, היה ער לדברי דוד אביו שהזהירו מפני ניצני המרידה של שמעי, אך הוא לא הורידו בחיים שאול, מפני שכעת הוא מגלה נאמנות לשלמה. הפעם נוקט שלמה בדרך אחרת.

הוא איננו הורגו כפי שהרג את יואב ואדוניה, ואף איננו מגרשו כפי שעשה לאביתר, הוא גוזר עליו שלא לצאת מירושלים, ושלא לעבור את נחל קדרון התוחם את העיר ממזרח (מלכים א' ב', לו-לז). בזאת הוא יבחן. מי שקלקל בזה ש: "והנה משם איש יוצא ממשפחת בית שאול ושמו שמעי בן גרא יצא יצא ומקלל" (שמואל ב טז, ה), יתקן ויבחן כעת בכך שישב ישאר בירושלים ולא יצא ממנה: "בנה לך בית בירושלם וישבת שם ולא תצא משם אנה ואנה" (מלכים א' ב', לו). מי שיוצא מבית שאול, לאחר שכבר עברו מספר שנים מאז שדוד מולך, ובכל זאת מנסה למרוד ולשלול את הלגיטימיות של השלטון, מעלה את החשד שבאיזשהו מקום עדיין הוא רוצה במלך מבית שאול. תיקונו יהיה בכך שהוא יתחבר למלכות שלמה בירושלים ולא יעזוב אותה ללא רשות.

מכאן, שמעבר להעמדת שמעי בנסיון אם אכן הוא עומד בתנאים, יש כאן גם נסיון ליצור מצב תשובת המשקל לחטא. גם כאן כששמעי הפר את המגבלות שהיו עליו, שלמה לא חייב להרגו (כמובא לעיל מדברי הרמב"ם בהל' מלכים ג, ח), אך אעפ"כ שלמה הבין שאם גם לאחר כל האזהרות האישיות, ואחרי העונש שהוטל על יואב, הוא בכל זאת מרשה לעצמו שלא לשמוע לפקודתיו, אזי כנראה שבאמת יש בו ניצני מרידה, ועל כן מצוה להרגו, ואז משלם שמעי את המחיר גם בעבור מה שהיה בימי דוד.

ה. "והממלכה נכונה ביד שלמה"

דברי דוד לשלמה לפני מותו, אינם כלל צו לנקמה באותם אישים שפגעו בצורה כזו או אחרת במהלך תקופת מלכותו של דוד. הדברים באים מתוך ראייה מורכבת ומעמיקה, כיצד יש לייצב ולהעמיד נכון את מלכות ישראל, על-פי מי שיסד את השושלת וצבר נסיון עשיר, ומבטו כולל ורחב.

לאחר העמידה במבחנים המורכבים שעמדו בפי שלמה מיד עם תחילת מלכותו, מסתיים הפרק במילים: "והממלכה נכונה ביד שלמה" (מלכים א' ב', מו). מצודות דוד מוסיף: "והממלכה נכונה בידו מבלי פוצה פה, כי ראו על אשר כל מעשיו במשפט". היה ניכר שמול כל אישיות שעמדה בפניו, שלמה ניסה להתמודד בדרך הראויה. הוא לא גזר מיד מיתה על כל מי שהייתה לו התנגשות עמו או עם דוד אביו על אף שהיה יכול, אלא בחן האם וכיצד ניתן לבנות מערכת אימון וקבלת מרות בינו לבין אותם עם ניצני המרידה. ההתמודדות המורכבת והעניינית של שלמה, הביאה לכך שמלכותו התבססה, על אף כל החששות שהיו לדוד אביו.

הוכח לכל שלמה קלט היטב את המסרים שדוד העביר לו לפני מותו, וידע להשתמש בהם, בחכמה ובתבונה על מנת לבסס את מלכות ישראל.

"ושב שלמה על כסא ה' למלך תחת דויד אביו ויצלח וישמעו אליו כל ישראל. וכל השרים והגברים וגם כל בני המלך דויד נתנו יד תחת שלמה המלך. ויגדל ה' את שלמה למעלה לעיני כל ישראל ויתן עליו הוד מלכות אשר לא היה על כל מלך לפניו על ישראל" (דברי הימים א' כ"ט, כג-כה).

"ויתחזק שלמה בן דויד על מלכותו וה' אלקיו עמו ויגדלוהו למעלה" (דברי הימים ב' א', א).